

Nieuwe Economie: het debat

In de afgelopen weken heeft op een Internetsite van de Rabobank een levendige discussie gewoed over de Nieuwe Economie¹ Hierbij werden twee meningen, te weten die van Hans Wijers, voormalig minister van Economische Zaken en tegenwoordig consultant bij de Boston Consulting Group, en die van ondergetekende, hoofd Economisch Onderzoek van de Rabobank, tegenover elkaar gezet. De beide meningen, die overigens onafhankelijk van elkaar tot stand zijn gekomen, maakten veel reacties los. Ettelijke honderden bezoekers voegden er hun eigen observaties aan toe. In dit themabericht wordt, na een korte samenvatting van de beide stellingen, ingegaan op de belangrijkste onderwerpen uit deze discussie. Ook worden er nog enkele aanvullende observaties geplaatst.

De visie van Hans Wijers

Het betoog van de heer Wijers had als kop: *“Uiteindelijk zal alles New Economy worden. De rest is Dead Economy”*. Zijn verhaal is sterk ingegeven door zijn recente ervaring als consultant. Hij wijst op de enorme dynamiek en de daarmee gepaard gaande grote onrust die door de ICT-revolutie binnen het bedrijfsleven zijn ontstaan. Het gebruik van het Internet heeft markten veel transparanter gemaakt, waardoor de concurrentie tussen bedrijven veel intensiever wordt. Ook maakt het gebruik van Internet het nieuwe toetreders mogelijk om bestaande bedrijven scherp te beconcurreren. Hierbij is belangrijk, dat met Internet tegen zeer lage kosten grote groepen kunnen worden bereikt. Voor gevestigde bedrijven, met vaak een relatief ongunstige kostenstructuur, is dit een grote bedreiging. In Wijers' woorden: *“.....alle voordelen van een verticaal geïntegreerde onderneming zijn dan weg. Internet vergroot de transparantie en verlaagt de toegangsdrempels. De concurrentie kan plotseling uit elke hoek komen. Daar zit de kwetsbaarheid”*. Voor grote ondernemingen wordt het geleidelijk aan onmogelijk om verlieslatende producten te subsidiëren met de opbrengst van producten die wèl rendabel zijn. “Oude” bedrijven zullen zich hieraan moeten aanpassen,

¹ Dit themabericht kon mede tot stand komen dankzij de bijdragen van vele lezers die onze website (www.rabobank.nl/opinion) hebben bezocht en hebben deelgenomen aan de discussie.

willen zij in deze concurrentieslag overleven. Daarbij zet de hoge beurswaarde van Internetbedrijven extra druk op de ketel. Deze is volgens Wijers met name belangrijk vanwege de beweging die zij hiermee in gang kunnen zetten. Bestaande bedrijven worden hierdoor gedwongen tot handelen, als zij tenminste niet door een Internetbedrijf willen worden overgenomen. Ook is het mogelijk om door middel van ICT de bedrijfsvoering efficiënter te laten verlopen. Dit alles mondt uit in de stelling: *“de grote bedrijven zullen niet overleven als ze niet in staat zijn te herdefiniëren waar ze mee bezig zijn”* en *“over tien jaar hebben we een nogal bloederig proces van corporate overleven achter de rug”*.

Wijers benadrukt in zijn bijdrage de snelheid waarmee dingen veranderen. Hierbij gaat hij ook in op de maatschappelijke impact van Internet. Zo wijst hij op de mogelijkheden voor directe democratie die het net biedt.

De mening van Wim Boonstra

In mijn bijdrage aan het debat heb ik, in tegenstelling tot de heer Wijers, juist de macro-economie als vertrekpunt genomen. De nadruk lag hierbij op de stelling, dat veel van wat tegenwoordig als “Nieuwe Economie” wordt aangeduid, nog steeds kan worden teruggevoerd op klassieke economische principes.² Daarbij wijs ik op het overheidsbeleid, gericht op prijsstabiliteit, evenwichtige overheidsfinanciën, deregulering en privatisering van overheidsbedrijven. Dit heeft een voor ondernemingen zeer gunstig economisch klimaat geschapen, waarin innovaties uitstekend gedijen.

De gunstige Amerikaanse economische ontwikkeling van de afgelopen jaren, die vaak ter illustratie van de Nieuwe Economie wordt aangevoerd, is echter ook deels het gevolg van minder gunstige zaken. Zo is sprake van een scherpe verslechtering van de betalingsbalans, die geheel wordt veroorzaakt door een spectaculair oplopend spaartekort van de particuliere sector. Deze ontwikkeling zal uiteindelijk niet houdbaar blijken te zijn. De door

² Onder “Nieuwe Economie” versta ik dan het fenomeen van een lange periode van hoge economische groei en dalende werkloosheid, waarbij loonstijging en inflatie dankzij een snelle groei van de productiviteit laag blijven. Hierbij worden de verwachtingen van voorspellers steeds in positieve zin overtroffen.

sommigen geponeerde stelling, dat de traditionele wetten van vraag- en aanbod door het Internet op hun kop worden gezet, wordt door mij van de hand gewezen. De meeste producten en diensten bevatten immers nog altijd materiële of fysieke componenten, zijn daarmee niet kosteloos duplicerbaar en zijn derhalve nog steeds onderhevig aan de wet van de afnemende meeropbrengst. Uiteraard worden de gevolgen van de ICT-revolutie ook door mij onderkend, maar ik heb grote twijfels of de impact van de huidige innovatiegolf wezenlijk afwijkt van die van eerdere innovatiecycli. Hierbij wijs ik op eerdere basisinnovaties, zoals de telefoon, de automobiel, de spoorwegen, de stoommachine en, veel eerder, de boekdrukkunst. In alle gevallen ging het hierbij om innovaties die na kortere of langere tijd een enorme verandering in economie en maatschappij teweegbrachten. De tijd zal moeten leren of de gevolgen van het Internet zich met die van deze basisinnovaties kunnen meten.

De reacties van de lezers

Veel lezers wijzen er op, dat de bijdragen van Wijers en mij niet zozeer haaks op elkaar staan, maar feitelijk in elkaars verlengde liggen. Beiden plaatsen wij de huidige ontwikkelingen expliciet in het kader van de Kondratieff-cyclus. Dit is een lange golfbeweging in de economie, met een lengte van naar schatting tussen de 40 en 60 jaar. Vaak wordt gesteld, dat de opgaande fase van een dergelijke lange golf in gang wordt gezet door een of meer technologische doorbraken. De ICT-revolutie zou, net als de eerder genoemde innovaties, zo'n doorbraak kunnen zijn (zie tabel 1).

Eerdere Kondratieff-cycli

	dal	top	basisinnovaties:
I	1770?	1815	textiel, metaal, stoommachine
II	1837	1866	spoorwegen
III	1884	1921	electriciteit
IV	1938	1970	transistor, kunstvezels
V	1980?		Micro-electronica, Internet?

Bron: J.J. Van Duijn, De lange golf in de economie, 1979

In een opgaande fase van een Kondratieff-cyclus vertonen de "gewone" kortere conjunctuurcycli veelal een relatief lange opgaande fase, en zijn perioden van laagconjunctuur veelal kort en mild. In een neergaande fase van de Kondratieff ligt dit precies andersom. Het gunstige conjunctuurbeeld van de VS gedurende de jaren

negentig past goed in dit beeld, al blijft de exacte datering van Kondratieff-cycli buitengewoon moeilijk. Tabel 1 geeft dan ook slechts een indicatie.

Veel lezers onderschrijven de visie van Wijers, dat de opkomst van Internet-technologie ondernemingen voor enorme uitdagingen stelt. Bedrijven die er niet in slagen om deze technologieën op een vruchtbare manier te implementeren zullen de boot missen. In dit proces zullen sommige zwakkere bedrijven het loodje leggen. Wel voegt menigeen daar weer aan toe, dat dit overigens ook weer niet echt nieuw is. Er worden immers bij voortdurend nieuwe bedrijven opgericht; bij voortdurend houden er ook veel bedrijven op te bestaan. Het begrip "creatieve destructie", waar in dit kader tegenwoordig zoveel aan wordt gerefereerd, is niet voor niets al in de jaren '30 door de Oostenrijkse econoom Schumpeter in de literatuur geïntroduceerd.

Van verschillende zijden wordt er op gewezen, dat het fenomeen "e-commerce", dat onlosmakelijk is verbonden met het gebruik van Internet-technologie, zeer ingrijpende gevolgen zal hebben voor de verhouding tussen klant en afnemer. Internet vergroot de doorzichtigheid van het marktproces, waardoor klanten beter dan voorheen prijsvergelijkingen en aankoopbeslissingen kunnen maken. Men zou zelfs kunnen zeggen, dat markten dankzij de transparantie die het gebruik van Internet creëert in zekere zin steeds meer gaan lijken op het ideaaltype van "volledige mededinging", zoals dat uit de economische theorievorming bekend is.

In dit kader wordt door veel lezers onderscheid gemaakt tussen fysieke producten en diensten versus zaken die geheel digitaal kunnen worden afgewikkeld. Menigeen stelt in dit kader, dat de met e-commerce te behalen winst in efficiëntie staat of valt met de achterliggende logistiek. Iets digitaal bestellen is één, maar de levering van het bestelde zal toch langs de gewone weg moeten worden afgewikkeld. In de fysieke distributie zullen de logistieke knelpunten uiteindelijk voor veel producten de groei van de e-commerce beperken.

Geheel anders ligt het voor producten die langs digitale weg kunnen worden geleverd. Hierbij kan worden gedacht aan zaken als software, maar ook aan teksten, muziek en bepaalde delen van de financiële dienstverlening. Voor dergelijke producten zullen geheel andere aanbodcurves gaan gelden, met name doordat zij tegen verwaarloosbare meerkosten kunnen worden gekopieerd. Aanbieders zullen erin moeten slagen om hier toegevoegde waarde te bieden. Niet alleen zullen

veel tussenschakels in de keten hun positie verliezen, ook bepaalde leveranciers zullen hier niet overleven. Naast de hier vermelde zaken als meer efficiënte bedrijfsvoering en betere doorzichtigheid van markten, heeft Internet nog een extra dimensie. Deze vloeit voort uit de informatie die leveranciers verkrijgen over het gedrag van hun klanten. Alle uitwisseling van digitale informatie tussen aanbieders van goederen en diensten en hun potentiële afnemers kan in principe immers worden geregistreerd. De hiermee vergaarde informatie kan een schat aan inzichten in het gedrag van klanten verschaffen, die op hun beurt weer kunnen worden gebruikt voor een meer gerichte marktwerking. Alles bij elkaar kan worden gesteld, dat er in de relatie tussen klant en leverancier door de komst van het Internet enkele zaken wezenlijk zijn veranderd.

Een aspect, dat in de bijdragen van Wijers en mijzelf verhoudingsgewijs weinig aan bod kwam, betrof de maatschappelijke gevolgen van de ICT-revolutie. Menig lezer wijst op de gevaren voor een nieuwe tweedeling in de maatschappij tussen hen die wel op het Internet zijn aangesloten en hen die dit niet zijn. Dit is een belangrijk punt, dat zowel door het bedrijfsleven als door de politiek moet worden opgepakt. Het voortdurend investeren in medewerkers, opdat zij aangesloten blijven op de snelle ontwikkelingen op het terrein van de ICT, en het zorgdragen voor onderwijs waarin ICT een veel grotere plaats krijgt dan vandaag de dag het geval is, is cruciaal voor het succes van de "BV Nederland" in de nieuwe wereld van de ICT en e-commerce. Een laatste punt dat ik hier wil noemen betreft het "luxekarakter" van de discussie. De ICT-revolutie lost vooralsnog de armoede in Afrika niet op: daar doet de Nieuwe Economie zeker nog geen opgeld.

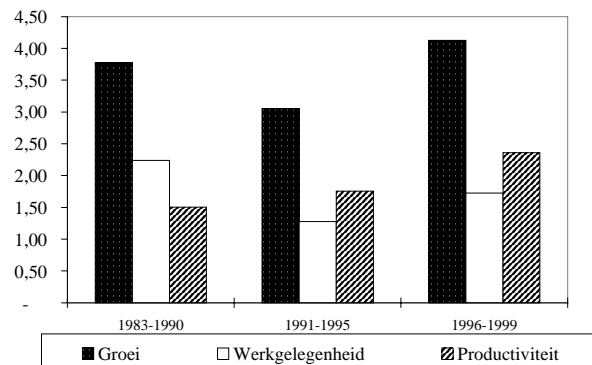
Evaluatie

In de discussie op onze website kwam één opmerking steeds weer terug: de "oude" en de "nieuwe" economie horen bij elkaar. Hierbij wordt er door velen op gewezen, dat de Nieuwe Economie niet zonder de Oude kan. Een digitaal brood kun je nu eenmaal niet eten. Er is wél sprake van een echt nieuwe economie voor bepaalde, digitaal leverbare producten, waarvoor tot op zekere hoogte andere economische wetten zullen gelden. Verder zal de nieuwe technologie juist nadrukkelijk haar sporen gaan trekken in de oude economie, zoals de heer Wijers uitvoerig betoogt. In deze oude economie worden echter vooral producten en diensten voortgebracht waarin

een fysieke component zit, en die op een meer traditionele wijze moeten worden gedistribueerd. Hier blijven zoals gezegd de oude wetten van vraag en aanbod en afnemende meeropbrengsten gewoon opgaan. Wel kunnen door toepassing van moderne ICT forse productiviteitswinsten worden geboekt. Aanbodcurves zullen dus wel degelijk gaan verschuiven. Tegelijkertijd worden markten veel transparanter, waardoor prijsvergelijking wordt vereenvoudigd en concurrentie wordt verhevigd. In dit kader moeten ook de elektronische veilingen worden genoemd. Hierdoor zal de productiviteitswinst die het bedrijfsleven boekt uiteindelijk verregaand ten goede komen aan de klant.

Bij dit alles rijzen echter enkele wezenlijke vragen. De eerste vraag is die naar de feitelijke ontwikkelingen. Is de Nieuwe Economie al zichtbaar in de macro-economische statistieken of blijft ook de Nieuwe Empirie een virtueel fenomeen? Voor wat betreft de Verenigde Staten kan ondertussen worden gewezen op een versnelling in de stijging van de arbeidsproductiviteit vanaf de tweede helft van de jaren '90 (grafiek 1).

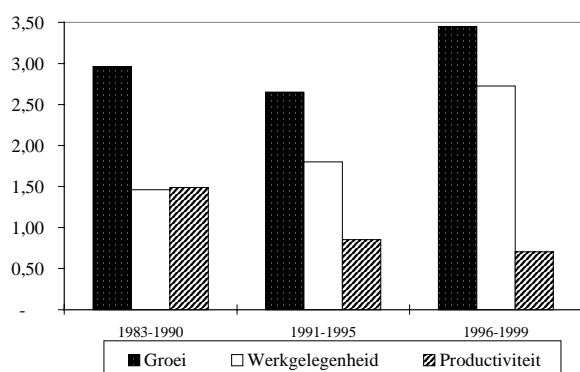
Figuur 1 De Nieuwe Economie in de VS

Ondanks de groeiversnelling is de toename van de arbeidsproductiviteit in historisch perspectief echter niet spectaculair. Ook zou de geregistreerde productiviteitsgroei zich voornamelijk beperken tot de ICT-sector zelf. Anderzijds stellen de aanhangers van de Nieuwe Economie-gedachte, dat de kwaliteit van de statistieken tekort schiet, waardoor verbetering in bijvoorbeeld de kwaliteit van producten niet goed wordt gemeten. Dit debat tussen vakgenoten heeft een hoog "welles-nietes"-gehalte en is daarmee niet echt productief. In de Verenigde Staten kan op macro-niveau met een beetje goede wil enig empirisch fundament voor de Nieuwe Economie worden gevonden. Voor Nederland is dat echter nog volstrekt niet het geval. De groei van de

arbeidsproductiviteit op macro-niveau is in ons land in de achter ons liggende jaren juist teruggevallen (grafiek 2). De Nederlandse hoogconjunctuur van de jaren negentig weerspiegelt het succesvolle regeringsbeleid om zoveel mogelijk banen te scheppen. Daarnaast spelen vermogens-effecten een belangrijke rol. Zonder de gunstige ontwikkeling op de woningmarkt, waar de stijging van de huizenprijzen menig woningbezitter ertoe heeft aangezet om zijn hypotheek te verhogen en extra uitgaven te verrichten, zouden de particuliere bestedingen de afgelopen jaren aanmerkelijk minder zijn gegroeid. Al met al was de gunstige economische ontwikkeling van de achter ons liggende jaren boven alles een succesverhaal uit de "oude" economie.

Figuur 2 Nederland en de Nieuwe Economie

Dit leidt ons naar de tweede vraag: komen de zegeningen van de Nieuwe Economie "vanzelf" naar ons toe of speelt beleid hierbij nog een rol van betekenis? Deze vraag is belangrijk, omdat als gevolg van de komst van Internet de krachtsverhoudingen tussen ondernemingen fors door elkaar worden geschud. Het ene bedrijf zal nu eenmaal met meer succes de nieuwe technologie toepassen dan het andere, terwijl het voor buitenlandse bedrijven veel gemakkelijker wordt om in de Nederlandse markt te penetreren. Er zullen zeker ook bedrijven zijn die de boot missen, hetgeen uiteraard met verlies aan banen gepaard gaat. Ook bij tal van wél succesvolle bedrijven zullen als gevolg van reorganisaties banen verloren gaan. Daartegenover staat dan de werkgelegenheid die moet ontstaan bij nieuwe ondernemingen, dan wel bij sommige succesvolle reeds bestaande bedrijven. Of de maatschappij als geheel beter wordt van de Internet-revolutie, zal in belangrijke mate afhangen van het antwoord op de vraag, of tegenover het verlies aan banen voldoende nieuwe werkgelegenheid kan worden gecreëerd. Dit stelt hoge eisen aan de werking van de arbeidsmarkt en aan de kwaliteit van het onderwijs, maar

ook aan het vestigingsklimaat voor bedrijven als geheel. Hier ligt een belangrijke taak voor de overheid.

Tot besluit

Uit de vele reacties op onze website blijkt, dat het onderwerp "Nieuwe Economie" bij veel mensen leeft. Uit de diversiteit van de bijdragen van lezers blijkt ook, dat de materie dermate veel invalshoeken kent, dat het nog niet mogelijk is om een eindconclusie te trekken. Wel zijn er ontwikkelingen gaande, die de krachtsverhoudingen tussen ondernemingen onderling en de relatie tussen aanbieders en klanten ingrijpend veranderen. Het is echter nog niet duidelijk, hoe ver de reikwijdte van dit alles is. In een artikel in *The Economist* (van 26 februari 2000) wordt een parallel getrokken tussen de opmars van e-commerce en de opkomst van postorderbedrijven aan het einde van de 19^e eeuw. Ook daar was aanvankelijk sprake van een stormachtige ontwikkeling, die na een aantal jaren in rustiger vaarwater terecht kwam. Ook e-commerce zal zijn plaats moeten vinden in het grotere geheel van distributieconcepten. Hoe groot deze plaats uiteindelijk is zal de tijd moeten leren.

Of Europa in navolging van de VS aan de vooravond staat van een periode van langdurige hoogconjunctuur zal eveneens nog moeten blijken. Ofschoon de nieuwe technologische ontwikkelingen ook hier hun weg in de bedrijfsvoering en de distributie zullen vinden, moet toch worden gevreesd, dat institutionele starheden (zoals arbeidsmarktimperfecties) hier toch eerder roet in het eten zullen gooien dan in de VS.

Nederland neemt binnen Europa een beetje een aparte positie in. Dankzij de hoogconjunctuur van de afgelopen jaren heeft ons land een forse daling van de werkloosheid weten te bewerkstelligen, ook al zit er waarschijnlijk nog de nodige verborgen werkloosheid in de WAO. De groei van de productiviteit is echter eveneens fors gedaald. De komende jaren zal de groei van het arbeidsaanbod echter duidelijk teruglopen. Wil ons land het hoge groeitempo vasthouden, dan is het van het grootste belang om een forse groei van de productiviteit te bewerkstelligen. Daarom moeten we op alle fronten optimaal inspelen op de mogelijkheden die de ICT-revolutie ons biedt.

maart 2000

Wim Boonstra (030-2162629)
W.W.Boonstra@rn.rabobank.nl